

การจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม¹

Knowledge Management in the Organic Farming of Agriculturalists at Bangkhonthi District, Samut Songkhram Province

อัญชลี ยิ้มสมบุญ²

Unchalee Yimsomboon

สุนีย์ ภาคจำรูญ³

Sunee Karschamroon

สุวิมล อังควานิช⁴

Suwimol Angkavanich

กฤษณพล จันทร์พรหม⁵

Kridsanaphon Chanphrom

¹บทความจากวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

²นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

E-mail: aun_yim_bc9@hotmail.com

³Ph.D. รองศาสตราจารย์ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

E-mail: kar_sunee@hotmail.com

⁴ปร.ต. อาจารย์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

E-mail: suwimol@ram.ru.ac.th

⁵ปร.ต. อาจารย์ ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

E-mail: kspc@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบสภาพ ปัญหาและอุปสรรคของการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร จำแนกตามตัวแปร ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การประกอบอาชีพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ เกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 368 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ผลการวิจัยพบว่า 1) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย สำเร็จการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับประถมศึกษา มีอาชีพหลักทำสวนมะพร้าว มีพื้นที่ทำการเกษตร 6-10 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 48.9 และมีประสบการณ์ในการทำการเกษตร 30 ปีขึ้นไป 2) สภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน 3) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อย 4) การเปรียบเทียบสภาพการจัดการความรู้ ปัญหาและอุปสรรคตามตัวแปร พบว่าด้านเพศไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนด้านอายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

Abstract

The objective of this research was to investigate and to compare conditions, problems and perceived barriers in knowledge management in organic farming by agriculturists. The variables divided according to gender, age, education level, and experience in career. The sample groups in the research are 368 agriculturists in Bangkhonthi district, Samut Songkhram province. The research tools are questionnaires. The statistics to analyze the data are percentage, mean, standard deviation, and coefficient of alpha. The research results revealed that 1) The majority of respondents were male who have higher education in primary school level and do coconut farm permanently in agricultural area 6-10 rai as the percentage of 48.9 as well as they had experience in agriculture for more than 30 years. 2) The overall conditions of knowledge management in organic farming by agriculturists were in high level. 3) The overall problems and perceived barriers in knowledge management in organic farming by agriculturists were in low level. 4) The comparison of conditions in knowledge management problems and perceived barriers according to variables found that there were not different in gender. The age, level of education, and experience in career shown level of statistical significant $p < 0.05$

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ เกษตรอินทรีย์; เกษตรกร

Keywords: Knowledge management, Organic farming, Agriculturists

บทนำ

แนวคิดพื้นฐานในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในสมัยโบราณ มีความเชื่อที่ว่าธรรมชาติที่ปวงล้วนมีวิญญาณกำกับอยู่ สรรพสิ่งทั้งหลายมีชีวิตเช่นเดียวกับมนุษย์ บรรพบุรุษจึงทำการเกษตรในลักษณะที่อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ บูชาผืนดิน และแม่น้ำ เป็นเสมือนแม่ที่ช่วยเกื้อกูลหนุนเสริมสรรพชีวิตที่มีทั้งมิติการให้และการรับระหว่างคนกับธรรมชาติ มิใช่การตัดวงกอบโกยแต่ฝ่ายเดียว แต่สังคมเกษตรกรรมในยุคปัจจุบันเป็นสังคมเกษตรกรรมยุคใหม่ และมองกำไรสูงสุดเป็นที่ตั้ง มุ่งขาย

เพื่อให้ได้เงินทองมากมายมาสนองความสะดักสบายและความต้องการอันไม่มีที่สิ้นสุด จึงมองดิน น้ำและธรรมชาติทั้งปวง เป็นเพียงแค่ว่าปัจจัยการผลิตซึ่งเป็นวิธีคิดที่ผิดพลาดและเป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ พืชพันธุ์มากมาย ไกล่ลู่สูญพันธุ์เพราะถูกทดแทนด้วยพืชพันธุ์ใหม่ เกษตรกรรมในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ทั้งปุ๋ยเคมี สารเคมี กำจัดศัตรูพืชและพืชพันธุ์ใหม่ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องใช้เงินซื้อมาทั้งสิ้น นอกจากนี้เกษตรกรยังต้องทุ่มเทเวลาในการจัดการเทคโนโลยี รวมทั้งละเลยการผลิตเพื่อการบริโภคซึ่งจำเป็นต่อชีวิต กลับมุ่งที่จะผลิตเพื่อขายเพื่อให้ได้เงินจำนวนมากสำหรับนำมาซื้อหา สิ่งบริโภคอีกต่อหนึ่ง และผลที่ได้นั้นไม่เป็นอย่างที่คาดหวังเพราะมูลค่าของผลผลิตที่ขายได้ไม่คุ้มกับที่ลงทุนไป นอกจากนี้ วิธีของการบริโภคที่เน้นรูปลักษณ์มากกว่าคุณค่าทำให้ต้องเสียเงินทองโดยไม่จำเป็น และอาหารในปัจจุบันทำให้เกิดความเจ็บป่วย ต้องสูญเสียเงินทองมากมายเพื่อเอื่อยารักษาชีวิตไว้ (วิฑูรย์ ปัญญากุล และ วิบูลย์ เข็มเฉลิม. 2546: 3-4)

จากปัญหาที่เกิดกระบวนการที่ผิดธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ส่งผลกระทบต่อความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสภาพแวดล้อมจนเข้าสู่ขั้นวิกฤต ทำให้เกิดแนวคิดด้านเกษตรอินทรีย์ที่เน้นการบริหารจัดการการผลิตทางการเกษตรแบบองค์รวม ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากการเกษตรสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการเพิ่มผลผลิตชนิดใดชนิดหนึ่งสูงสุดจากการพยายามพัฒนาเทคนิควิธีต่าง ๆ เกี่ยวกับการให้ธาตุอาหารพืชป้องกันและกำจัดสิ่งมีชีวิตอื่นที่เป็นอุปสรรคโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อตามมา การทำการเกษตรแบบองค์รวมจะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่เพาะปลูก ทั้งนี้เพราะแนวทางเกษตรอินทรีย์อาศัยกลไกและกระบวนการของระบบนิเวศในการผลิต เกษตรอินทรีย์ ปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและปุ๋ยเคมี เนื่องจากสารเคมีและปุ๋ยเคมีส่งผลกระทบต่อกลไกและกระบวนการนิเวศวิทยา นอกเหนือจากการปฏิเสธการใช้สารเคมีแล้ว เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของธาตุอาหารและการประหยัดพลังงาน จึงเป็นผลดีต่อธรรมชาติและนำวิถีการเกษตรกลับไปสู่ความสมดุลย์เช่นในอดีต

เกษตรอินทรีย์เป็นแนวทางการเกษตรที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา เพราะเกษตรกรต้องสังเกต ศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์ และสรุปทฤษฎีเกี่ยวกับการทำการเกษตรของตนเอง โดยมีเงื่อนไขทางกายภาพ เช่น ลักษณะของดิน ภูมิอากาศ ภูมินิเวศ เป็นต้น รวมถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เพื่อคัดสรรและพัฒนาแนวทางเกษตรอินทรีย์ที่เหมาะสมและเหมาะสมกับพื้นที่เพาะปลูกของตนเองอย่างแท้จริง นอกจากนี้เกษตรอินทรีย์ยังให้ความสำคัญกับเกษตรกรผู้ผลิตและชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นวิถีการผลิตเกษตรอินทรีย์จึงเป็นวิถีแห่งการเคารพและพึ่งพิงธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรพื้นบ้านของสังคมไทย การทำเกษตรอินทรีย์จะเน้นใช้อินทรีย์วัตถุ ได้แก่ ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุงให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ดินพืชมีความแข็งแรงสามารถต้านทานโรคและแมลงด้วยตนเอง รวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้ประโยชน์ (กรมวิชาการเกษตร. 2554: ออนไลน์) โดยมีแนวการปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนกระบวนการแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญา

สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมที่ต้องใช้สารสนเทศเป็นปัจจัยร่วมในการผลิต สารสนเทศจึงมีบทบาทในเชิงเศรษฐกิจและการตัดสินใจ สารสนเทศเกิดจากข้อมูลที่ได้จากการเรียนรู้ซึ่งอาจเป็นข้อมูลเชิงบรรยายหรือเชิงปริมาณผ่านกระบวนการวิเคราะห์ประมวลผลเพื่อคัดแยกส่วนที่ผิดหรือไม่เกี่ยวข้องออกไปให้กลายเป็นสารสนเทศที่ตรงความต้องการหรือสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ สารสนเทศที่ได้รับจำนวนหนึ่งอาจถูกปรับเปลี่ยนเป็นความรู้ของบุคคลโดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์อีกครั้ง ได้แก่ การเปรียบเทียบ การตรวจสอบผลกระทบ การเชื่อมโยงกับความรู้อื่น การอภิปรายโต้เถียงหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกิดขึ้นเฉพาะในตัวบุคคล สิ่งเหล่านี้อยู่ในกระบวนการการจัดการความรู้ (Knowledge management) ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการหลัก 4 ขั้นตอน ได้แก่ การแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ (พรธิดา วิเชียรปัญญา. 2547: 42-48) ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้จากตัวบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่งด้วยวิธีการและกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การพูดคุยไปจนถึงการฝึกฝนหรืออาจถ่ายทอดผ่านสื่อ

เช่น หนังสือ สื่อมวลชน เว็บไซต์ เป็นต้น ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เกิดจากการสังสม วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปความ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ของเกษตรกร ดังนั้นการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์จึงมีความสำคัญต่อสังคมการเกษตรที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถแสวงหาความรู้และเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้ (ประภาวดี สืบสนธิ์. 2543: 7-8) และนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ เกิดการเรียนรู้ใหม่จากประสบการณ์และสามารถสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้อย่างไม่จบไม่สิ้น

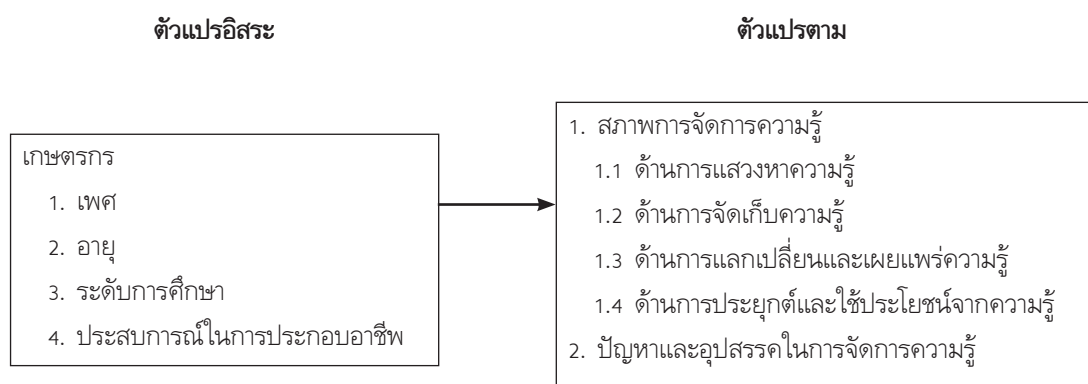
เกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยยังคงอยู่ในระยะเริ่มต้น แต่ก็มีขยายตัวอย่างต่อเนื่องและกว้างขวางขึ้นในหลายพื้นที่ โดยมีการผลิตเกษตรอินทรีย์ใน 2 รูปแบบ ได้แก่ แบบพึ่งพาตนเองหรือการเกษตรแบบพื้นบ้าน และแบบมีการรับรองมาตรฐานจากสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และจากกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กระทรวงพาณิชย์. ม.ป.ป.: ออนไลน์) เขตพื้นที่อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ได้รับการยอมรับว่ามีการผลิตเกษตรอินทรีย์ทั้งแบบพึ่งพาตนเอง และได้รับการรับรองมาตรฐานจากกรมวิชาการเกษตร โดยมีผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ มะพร้าว น้ำตาลมะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ กลั้วหน้ว่า มะม่วงหาว และมะนาวโห่ (กรมการปกครอง. ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง. 2552: ออนไลน์) จากความสำคัญของการเกษตรอินทรีย์และการจัดการความรู้ของเกษตรกร ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาสภาพ ปัญหาและอุปสรรคในกระบวนการจัดการความรู้ของเกษตรกรด้านอินทรีย์เกษตร ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางแก่ผู้นำท้องถิ่นและพัฒนารูปแบบผู้รับผิดชอบดำเนินการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในการจัดหา ให้ความรู้ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ และทำให้เกิดการจัดการความรู้ในกลุ่มเกษตรกร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อเปรียบเทียบสภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม จำแนกเพศ อายุ การศึกษา และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมุติฐานการวิจัย

1. เกษตรกรที่มีเพศต่างกัน มีสภาพการจัดการความรู้แตกต่างกัน
2. เกษตรกรที่มีอายุต่างกัน มีสภาพการจัดการความรู้แตกต่างกัน
3. เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีสภาพการจัดการความรู้แตกต่างกัน
4. เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพต่างกัน มีสภาพการจัดการความรู้แตกต่างกัน
5. เกษตรกรที่มีเพศต่างกัน มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้แตกต่างกัน
6. เกษตรกรที่มีอายุต่างกัน มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้แตกต่างกัน
7. เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้แตกต่างกัน
8. เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพต่างกัน มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้แตกต่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ใน 13 ตำบล ได้แก่ ตำบลกระดังงา ตำบลบางสะแก ตำบลบางยี่รงค์ ตำบลโรงหีบ ตำบลบางคนที ตำบลดอนมะโนรา ตำบลบางพรม ตำบลบางกุ้ง ตำบลจอมปลวก ตำบลบางนกแขวก ตำบลยายแพง ตำบลบางกระบือ และตำบลบ้านปราโมทย์ จำนวน 368 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling) ใช้สูตรของยามาเน่ (Yamane, 1967: 125) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ยอมให้เกิดขึ้นความคลาดเคลื่อน 0.05

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยแบ่งแบบสอบถามเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร เป็นแบบปลายเปิดและให้เลือกตอบ ตอนที่ 2 สภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร เป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ เป็นแบบปลายเปิด ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน และนำไปทดลองใช้ (Try out) กับเกษตรกรที่ทำการเกษตรอินทรีย์ ตำบลตาหลวง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha-coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) และหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับได้ค่าความเชื่อมั่น 0.92 ซึ่งถือว่าเป็นแบบสอบถามที่มีคุณภาพ (บุญชม ศรีสะอาด, 2545: 99)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละส่วน ได้แก่ การแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ ในส่วนของข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกร คำนวณค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในส่วนของข้อมูล ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ทดสอบค่า t-test ในการเปรียบเทียบเพศของเกษตรกรกับสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิดทางเดียว F-test ในการเปรียบเทียบอายุ ระดับการศึกษาและประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจะใช้วิธีของ LSD

สรุปผลการวิจัย

1. เกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงครามที่ทำการเกษตรอินทรีย์ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ 55 ปีขึ้นไป ระดับการศึกษาสูงสุดอยู่ในระดับประถมศึกษา มีอาชีพหลักทำสวนมะพร้าว และมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ 30 ปีขึ้นไป
2. สภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าโดยภาพรวมมีปัญหาและอุปสรรคอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าปัญหาและอุปสรรคเกิดจากเกษตรกรมีเวลาน้อยในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในการจัดการความรู้ ช่วงเวลาในการจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนมีค่อนข้างจำกัด เกษตรกรมีความรู้แต่ไม่สามารถนำความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพได้

4. เปรียบเทียบสภาพการจัดการความรู้ จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ในด้านการแสวงหาความรู้ ด้านการจัดเก็บความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ และด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์ ในภาพรวมแตกต่างกัน ผลการวิจัยมีดังนี้

4.1 เกษตรกรเพศชายและเพศหญิง มีสภาพการจัดการความรู้ทุกด้านในภาพรวมไม่แตกต่างกันซึ่งไม่เป็นตามสมมติฐานข้อที่ 1

4.2 เกษตรกรที่มีอายุต่างกัน มีสภาพการจัดการความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าในด้านการจัดเก็บความรู้ และในด้านการแลกเปลี่ยนและการเผยแพร่ความรู้ มีสภาพการจัดการความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนสภาพการจัดการความรู้ ด้านการแสวงหาความรู้ และด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์ไม่แตกต่างกัน เมื่อทดสอบรายคู่ พบว่า

4.2.1 ด้านการแสวงหาความรู้ ไม่พบคู่ใดที่มีความแตกต่างกัน

4.2.2 ด้านการจัดเก็บความรู้ มีความแตกต่างกัน จำนวน 3 คู่ คือ เกษตรกรที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปี กับเกษตรกรที่มีอายุ 41-55 ปี เกษตรกรที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปี กับเกษตรกรที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป และเกษตรกรที่มีอายุ 41-55 ปี กับเกษตรกรที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป

4.2.3 ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ มีความแตกต่างกัน จำนวน 2 คู่ คือ เกษตรกรที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปี กับเกษตรกรที่มี 55 ปีขึ้นไป เกษตรกรที่มีอายุ 41-55 ปี กับเกษตรกรที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป

4.2.4 ด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์ มีความแตกต่างกัน จำนวน 2 คู่ คือ เกษตรกรที่มีอายุ ต่ำกว่า 40 ปี กับเกษตรกรที่มี 55 ปีขึ้นไป และเกษตรกรที่มีอายุ 41-55 ปี กับเกษตรกรที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป

4.3 เปรียบเทียบสภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีสภาพการจัดการความรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 3 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าทุกด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 และ เมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่พบว่า

4.3.1 ด้านการแสวงหาความรู้ มีความแตกต่างกัน จำนวน 5 คู่ คือ เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาที่มีความคิดเห็นต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และสูงกว่ามัธยมศึกษา ในขณะที่เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีการแสวงหาความรู้แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา เช่นเดียวกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการแสวงหาความรู้แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา

4.3.2 ด้านการจัดเก็บความรู้มีความแตกต่างกัน จำนวน 5 คู่ คือ เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีการจัดเก็บความรู้ต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และสูงกว่ามัธยมศึกษา ในขณะที่เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีการจัดเก็บความรู้แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา เช่นเดียวกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการจัดเก็บความรู้แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา

4.3.3 ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ มีความแตกต่างกัน จำนวน 5 คู่ คือ เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาที่มีการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และสูงกว่ามัธยมศึกษา ในขณะที่เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา เช่นเดียวกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา

4.3.4 ด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์ มีความแตกต่างกัน จำนวน 5 คู่ คือ เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาที่มีการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และสูงกว่ามัธยมศึกษา ในขณะที่เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์แตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา เช่นเดียวกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายมีการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์แตกต่างกันกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา

4.4 เปรียบเทียบสภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ จำแนกตามประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 4 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการแสวงหาความรู้ ด้านการจัดเก็บความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ และด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์ความรู้ มีระดับความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และเมื่อทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่พบว่า

4.4.1 ด้านการแสวงหาความรู้ มีความแตกต่างกัน จำนวน 2 คู่ คือ เกษตรกรที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี กับเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 11-25 ปี และเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 11-25 ปี กับเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 25 ปีขึ้นไป

4.4.2 ด้านการจัดเก็บความรู้ มีความแตกต่างกัน จำนวน 2 คู่ คือ เกษตรกรที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี กับเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 11-25 ปี และเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 11-25 ปี กับเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 25 ปีขึ้นไป

4.4.3 ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ มีความแตกต่างกัน จำนวน 2 คู่ คือ เกษตรกรที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 10 ปี กับเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 11-25 ปี และเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 11-25 ปี กับเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 25 ปีขึ้นไป

4.4.4 ด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์ มีความแตกต่างกัน จำนวน 1 คู่ คือ เกษตรกรที่มีประสบการณ์ 11-25 ปี กับเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 25 ปีขึ้นไป

5. เปรียบเทียบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ผลการวิจัยมีดังนี้

5.1 เกษตรกรทั้งเพศชายและเพศหญิง มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 5

5.2 เกษตรกรที่มีอายุต่างกัน มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 6

5.3 เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้แตกต่างกัน จำนวน 4 คู่ คือ เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีปัญหาและอุปสรรคแตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และสูงกว่ามัธยมศึกษา ในขณะที่เกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมี

ปัญหาและอุปสรรคแตกต่างกับเกษตรกรที่มีการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 7

5.4 เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพต่างกัน มีปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 8

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยที่น่าสนใจมาอภิปรายดังนี้

1. สภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงครามพบว่าโดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก ดังนี้

1.1 ด้านการแสวงหาความรู้ของเกษตรกร อยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรได้สอบถามผู้นำชุมชน พัฒนาการ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งสังเกตการประกอบอาชีพจากเกษตรกรท่านอื่น และการเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีรารัตน์ มหาทรัพย์ (2551) ที่พบว่า การแสวงหาความรู้เกิดจากการสังสรรค์ประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำงาน และเข้าร่วมประชุมอบรมตามแต่โอกาสตลอดจนการค้นคว้าหาความรู้จากอินเทอร์เน็ต จึงทำให้เกษตรกรมีความตื่นตัวในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และจากแหล่งการเรียนรู้รอบข้าง นอกจากนี้ในทุกครัวเรือนของเกษตรกรส่วนใหญ่มีโทรทัศน์และวิทยุในการรับข่าวสาร รวมทั้งในแต่ละหมู่บ้านมีวิทยุกระจายเสียงของหมู่บ้านทำให้เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารได้อย่างทั่วถึง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนยศ คำก้อน (2548) ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารทางหอกระจายข่าวของหมู่บ้านมากที่สุด และมีเวทีหรือกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งเกิดจากการมีผู้นำชุมชน มีการจัดเวทีเสวนาด้านเกษตรอินทรีย์ในทุกวันจันทร์สิ้นเดือนของทุกเดือนทำให้เกิดเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งในชุมชนและต่างชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ แวน โซลิงเงิน สตรัวเมอร์และสตุเกอร์ (Van Zolingen; Streumer; & Stoker. 2006: Online) ที่พบว่ามีการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ในชุมชน

1.2 ด้านการจัดเก็บความรู้ของเกษตรกรอยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยพบว่า ในชุมชนมีการรวบรวมความรู้ และมีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบเอกสาร เพื่อให้เกษตรกรสามารถขอข้อมูลเพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีรารัตน์ มหาทรัพย์ (2551) บา (Ba. 2004) และวาน (Kwan. 1999) ที่พบว่า การจัดเก็บความรู้ของกระบวนการจัดการความรู้ส่วนใหญ่ใช้วิธีการจดบันทึกอยู่ในรูปแบบเอกสาร รวบรวมความรู้ไว้ในคลังความรู้ และการจัดทำแฟ้มภูมิปัญญา ทั้งนี้เนื่องจากการจดบันทึกและจัดเก็บในรูปแบบเอกสารเป็นวิธีการพื้นฐาน ปฏิบัติได้ง่ายและใช้เครื่องมือหรือเทคโนโลยีน้อยที่สุด จึงเป็นที่นิยมใช้ในหมู่เกษตรกร

1.3 ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ อยู่ในระดับมาก ผลการวิจัย พบว่าในชุมชนนำความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์จากประสบการณ์ และเอกสารจากการประชุม อบรม สัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ตลอดจนการเผยแพร่ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์ร่วมกันทุกวันจันทร์สิ้นเดือนของทุกเดือน ทำให้เกิดเครือข่ายการแลกเปลี่ยนความรู้ทั้งในชุมชนและต่างชุมชน ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ แวน โซลิงเงิน สตรัวเมอร์ และสตุเกอร์ (Van Zolingen; Streumer; & Stoker. 2006) ที่พบว่า การแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้เกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้ผ่านการสร้างเครือข่าย

1.4 ด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์จากความรู้ อยู่ในระดับมาก ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรนำความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ ช่วยลดต้นทุนในการผลิต ผลผลิตและรายได้เพิ่มมากขึ้น สามารถนำความรู้และประสบการณ์ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับมาปรับเป็นแนวทางแก้ปัญหาและเชื่อมโยงในการประกอบอาชีพได้ และยังช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ ทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิต คุณภาพชีวิตในครอบครัว สิ่งแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญนันท์ สินชัย (2551) ที่พบว่า ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและนำความรู้ไปประยุกต์

ใช้และไปปฏิบัติได้จริง

2. การเปรียบเทียบสภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร อำเภอบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม จำแนกเพศ อายุ การศึกษา และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ดังนี้

2.1 เพศ ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรเพศชายและเพศหญิงมีสภาพการจัดการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ไม่แตกต่างกัน เนื่องจากในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการทำเกษตรอินทรีย์กันอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และในชุมชนส่วนใหญ่มีทั้งเพศชายและเพศหญิงประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ไม่แตกต่างกันมากนัก

2.2 อายุ ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่มีอายุต่างกัน มีสภาพการจัดการความรู้ ในด้านการแสวงหาความรู้ ด้านการจัดเก็บ ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ ด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์แตกต่างกัน โดยเกษตรกรที่มีอายุ 55 ปีขึ้นไป มีการจัดการความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่มีอายุ 41-55 ปี และเกษตรกรที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปี เนื่องจากเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำสวนส่วนใหญ่มีช่วงอายุที่แตกต่างกันมาก เกษตรกรสูงอายุปวงคนประกอบอาชีพทำสวนเมื่อเกษียณอายุราชการหรือทำเป็นอาชีพเสริม เกษตรกรที่อายุน้อยกว่าแต่ประกอบอาชีพทำสวนตามบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้มีความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งมีความเชี่ยวชาญทั้งที่อายุยังน้อย ส่วนในด้านปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ ไม่แตกต่างกัน

2.3 ระดับการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกัน มีการจัดการความรู้ในด้านการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ การประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์ และปัญหาและอุปสรรค ในภาพรวมแตกต่างกัน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา มีการจัดการความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับประถมศึกษา เนื่องจากเกษตรกรที่มีการศึกษาสูงย่อมมีช่องทางในการแสวงหาความรู้มากกว่าเกษตรกรที่มีความรู้น้อย

2.4 ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่มีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพต่างกัน มีการจัดการความรู้ ในด้านการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ การประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์ และมีปัญหาและอุปสรรค ในภาพรวมแตกต่างกัน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีประสบการณ์การประกอบอาชีพต่ำกว่า 10 ปี มีการจัดการความรู้มากกว่าเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 25 ปีขึ้นไป และเกษตรกรที่มีประสบการณ์ 11-25 ปี เนื่องจากการประกอบอาชีพเกษตรกรจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์หรือระยะเวลาในการทดลอง การลองผิดลองถูก ตลอดจนการศึกษาหาความรู้ในการเพิ่มผลผลิต ดังนั้นผู้ที่ประกอบอาชีพนี้เป็นเวลานานย่อมมีประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญมากกว่าผู้ที่เพิ่งประกอบอาชีพนี้

3. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการความรู้ ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมเกษตรกรมีปัญหาและอุปสรรคอยู่ในระดับน้อย เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ปัญหาและอุปสรรคเกิดจากเกษตรกรมีเวลาน้อยในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในการจัดการความรู้ ช่วงเวลาในการจัดการแลกเปลี่ยนความรู้ในชุมชนมีค่อนข้างจำกัด เกษตรกรมีความรู้แต่ไม่สามารถนำความรู้นั้นมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพได้ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญนันท์ ลินชัย (2551) และธัญกร คำก้อน (2548) ที่พบว่า เกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้นำชุมชน พัฒนาการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง

1. ด้านการแสวงหาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ควรส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรได้เข้าถึงองค์ความรู้ที่ทันสมัยได้สะดวก รวดเร็ว ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกรวมทั้งเปิดช่องทางให้เกษตรกรได้ติดต่อ

ตามข่าวสารด้านเกษตรอินทรีย์จากสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ โปสเตอร์ แผ่นพับ หอกระจายเสียง เป็นต้น

2. ด้านการจัดเก็บความรู้ด้านการเกษตรอินทรีย์ ควรมีการจัดบันทึกความรู้ที่เกษตรกรได้รับและสนับสนุนให้เกษตรกรมีการจัดเก็บความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของแต่ละคน เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ของตน บันทึกจัดเก็บอยู่ในรูปเอกสาร ซีดี ดีวีดี และวิดีโอ รวบรวมและจัดเก็บข้อมูลไว้ในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อให้เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษาได้นำความรู้ที่ได้รับไปประกอบอาชีพ

3. ด้านการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ความรู้ องค์กรภาครัฐและเอกชนควรจัดหาสถานที่เพื่อให้เกษตรกรในชุมชนศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ผู้นำชุมชน พัฒนาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์แก่เกษตรกร เช่น จัดการอบรมในชุมชน โดยการจัดหาวิทยากร มาให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เกษตรกร

4. ด้านการประยุกต์ใช้และใช้ประโยชน์จากความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ควรมีการปรับปรุงกลยุทธ์ และการประกอบอาชีพด้านเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกษตรกรมีกระบวนการจัดการความรู้ที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ ตลอดจนการบูรณาการความรู้ ภูมิปัญญาเดิม และความรู้ใหม่ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาสภาพการจัดการความรู้ด้านการเกษตรในด้านอื่น ๆ และสาขาที่เกี่ยวข้อง
2. ควรมีการศึกษาสภาพการจัดการความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ต่างกันและนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์เปรียบเทียบว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร
3. ควรมีการศึกษาการจัดการความรู้ในชุมชนที่หลากหลายไม่เฉพาะเจาะจงด้านใดด้านหนึ่ง เพื่อศึกษาพฤติกรรม การจัดการความรู้ของชุมชนในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง. (2552). **อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม**. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2552, จาก <http://www.amphoe.com/menu.php?mid=1&am=64&pv=59>
- กรมวิชาการเกษตร. (2554). **การผลิตพืชอินทรีย์**. สืบค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2553, จาก <http://it.doa.go.th/organic/index.html>
- กระทรวงพาณิชย์. (ม.ป.ป.). **เกษตรอินทรีย์**. สืบค้นเมื่อ 7 มิถุนายน 2553, จาก http://pcoc.moc.go.th/pcocsys/web_pcoc_express/home/view_cim1.1.aspx
- ชัยนันท์ ลินชัย. (2551). **การจัดการความรู้ของศูนย์ควบคุมโรคไข้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (รัฐศาสตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชั้นยกร คำก้อน. (2548). **การจัดการความรู้ของเกษตรกรในการปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ในทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (เกษตรศาสตร). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ธีรรัตน์ มหาทรัพย์. (2551). **การจัดการความรู้ของหน่วยงานบริหาร กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.**
วิทยานิพนธ์ รศ.ม. (บริหารรัฐกิจ). กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **การวิจัยเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ประภาวดี สืบสนธิ์. (2543). **สารสนเทศในบริบทสังคม.** สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศสำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. (2547). **การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้.** กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- วิฑูรย์ ปัญญากุล; และ วิบูลย์ เข็มเฉลิม. (2546). **ความรู้เบื้องต้นเกษตรอินทรีย์.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิสายใยแผ่นดิน.
- Ba, L. (2004). **Knowledge Management and Organizational Culture: A Social Action Perspective.** Dissertation Ed.D. (Education). Washington DC: The George Washington University
- Kwan, M. M. (1999). **Process-Oriented Knowledge Management.** Dissertation Ph.D. (Business Administration). Massachusetts: Boston University School of Management. Retrieved June 10, 2010, from <http://search.proquest.com/docview/304494313?accountid=44800>
- Van Zolingen, S. J.; Streumer, J. N.; & Stoker, M. (2006). Changing Organization: Knowledge Management and Human Resource Management. In **Work-Related Learning.** Edited by N. J. Streumer. pp. 217-242. London: Springer.
- Yamane, T. (1967). **Statistics: An Introductory Analysis.** 3rd ed. New York: Harper and Row.